

METTE ULDALL JENSEN

NATIONALMUSEET

FANGERLIV I GRØNLAND

Skoletjenesten

FANGERLIV I GRØNLAND

©Skoletjenesten Nationalmuseet 2000
 ISBN: 87-87902-81-8
 Tekst: Mette Uldall Jensen
 Layout: Krista Stentoft/Skoletjenesten.
 Tryk: Kailow Tryk
 Billedfortegnelse: *Forsiden*: Rolf Müller.
Side 6: Ammassatplads, Frederikshåb.
 Knud Stephensen. *Side 7*: Polareski-
 moer, Thule. Thomas Thomsen.
Side 8: Hellefisk til tørre, Christians-
 haab 1936. Jette Bang. Copyright © Jette
 Bang Foto. *Side 9*: Fanger i kajak,
 Kraulshavn 1936. Jette Bang. Copyright
 © Jette Bang Foto. *Side 10*: Kvinde der
 renser sælskind med ulo, Østgrønland
 1961. Jette Bang. Copyright © Jette Bang
 Foto. *Side 11 ø.*: Børn leger kajak, 1927-
 37. Ministeriet for Grønland. Copyright
 © Arktisk Institut. *Side 11 n.*: Grøn-
 landsk dreng med fanget sæl, Uumman-
 naq 1902-27. Dr. Bertelsen. Copyright
 © Arktisk Institut. *Side 12*: Mor med
 barn, Kap York. Thomas Thomsen.
Side 13: Huse i Sydprøven, Julianehåb
 distrikt. K. Stephensen. *Side 14 ø. og n.*:
 Bygning af iglo, Thuledistriktet. Jette
 Bang. Copyright © Jette Bang Foto.
Side 15: Natuk laver snorefigurer, Thu-
 ledistriktet 1937. Erik Holtved. Copy-
 right © Arktisk Institut. *Side 16 ø.*: Telt-
 stel, Taseralik. Kaj Birket-Smith.
Side 16 n.: Ammassalik-folk ved telt.
 Johan Petersen. *Side 17*: Trommedans
 Ammassalik 1904. F.C.P. Rüttel. Copy-
 right © Arktisk Institut. *Side 18*: Kajak.
 Agto. Kaj Birket-Smith. *Side 19*: Umiaq i
 Tasersuaq. Poul Nørlund.
Side 20-21: Hundeslæde. Rolf Gilberg.
Side 22: Trommedanser. Eigil Knuth.
Side 23: Lazarus med amuletsel, Øst-
 grønland 1937. Jette Bang. Copyright ©
 Jette Bang Foto. *Side 24*: Tupilak.
 Copyright © Arktisk Institut.
Side 25: Parabol. Dansk Polarcenter.
Side 26, side 27 ø. th., n. tv., side 28 ø.,
n. th. side 29 ø. tv., side 30 n.: Thomas
 Jensen/Flemming Bauer. *Side 27 ø tv.,*
side 29 ø th., side 31 ø: Mette Uldall
 Jensen. *Side 27 n. tv.*: Martin Hage-
 mann. *Side 28 n.tv., side 30 ø., side 31*
n.: Rolf Müller. *Side 29 n*: Sylvie Matai-
 lié. *Kortet side 4-5*: Krista Stentoft. Bil-
 lederne i de store bogstaver i overskrif-
 terne er sten, som findes i naturen i
 Grønland.

INDHOLD

Verdens største ø 5

Naturens supermarked 6

Mad 6

Tøj 7

Redskaber 8

Familien 9

Mænd 9

Kvinder 10

Børn 11

Hvordan boede grønlænderne? 13

Vinterliv 13

Sommerliv 16

Transport med båd og slæde 18

Kajakken 18

Konebåden 19

Hundeslæde 20

Åndemanere og amuletter 22

Livet i Grønland i dag 25

Hvis du vil vide mere om Grønland 32

VERDENS STØRSTE

Grønland er verdens største ø. Den er mere end 50 gange større end Danmark, men der bor ikke nær så mange mennesker. Det meste af Grønland er dækket af indlandsisen, som består af sne, der er faldet gennem tusinder af år. På indlandsisen kan der ikke vokse planter, og derfor kan der heller ikke leve dyr eller mennesker. Det er kun langs kysterne og fjordene, der kan leve mennesker. Du kan se på kortet, hvor meget indlandsisen dækker, og hvor der kan leve mennesker.

Om vinteren kan det være meget koldt i nogle dele af Grønland. I den nordlige del kan det være ned til $\div 30$ grader, og i det sydlige Grønland bliver det ned til $\div 20$ grader. Om

vinteren er det koldest inde i fjordene og varmere ude ved kysten, men om sommeren er det lige omvendt. Inde i bunden af fjordene kan det være lige så varmt som i Danmark, men ude langs kysterne er det sjældent mere end 10 grader.

I Grønland er vinteren længere end i Danmark, og sommeren er meget kortere. Fordi sommeren er kort og temperaturen lav, kan grønlænderne ikke dyrke korn og grøntsager eller holde køer og grise, som vi gør i Danmark. Kun i det sydlige Grønland kan det lade sig gøre at holde får og dyrke lidt korn og kartofler, men ikke nok til, at grønlænderne kan leve af det. Derfor har de altid været helt afhængige af at fange de dyr, der lever i havet: Sæler, hvaler, hvalrosser og fisk.

NATURENS

MAD

I 1800-tallet måtte grønlænderne hente det meste af det, de skulle bruge, i naturen, for der var ikke ret mange butikker, hvor de kunne købe mad, tøj eller redskaber. Derfor levede familierne af de dyr, mændene kunne fange.

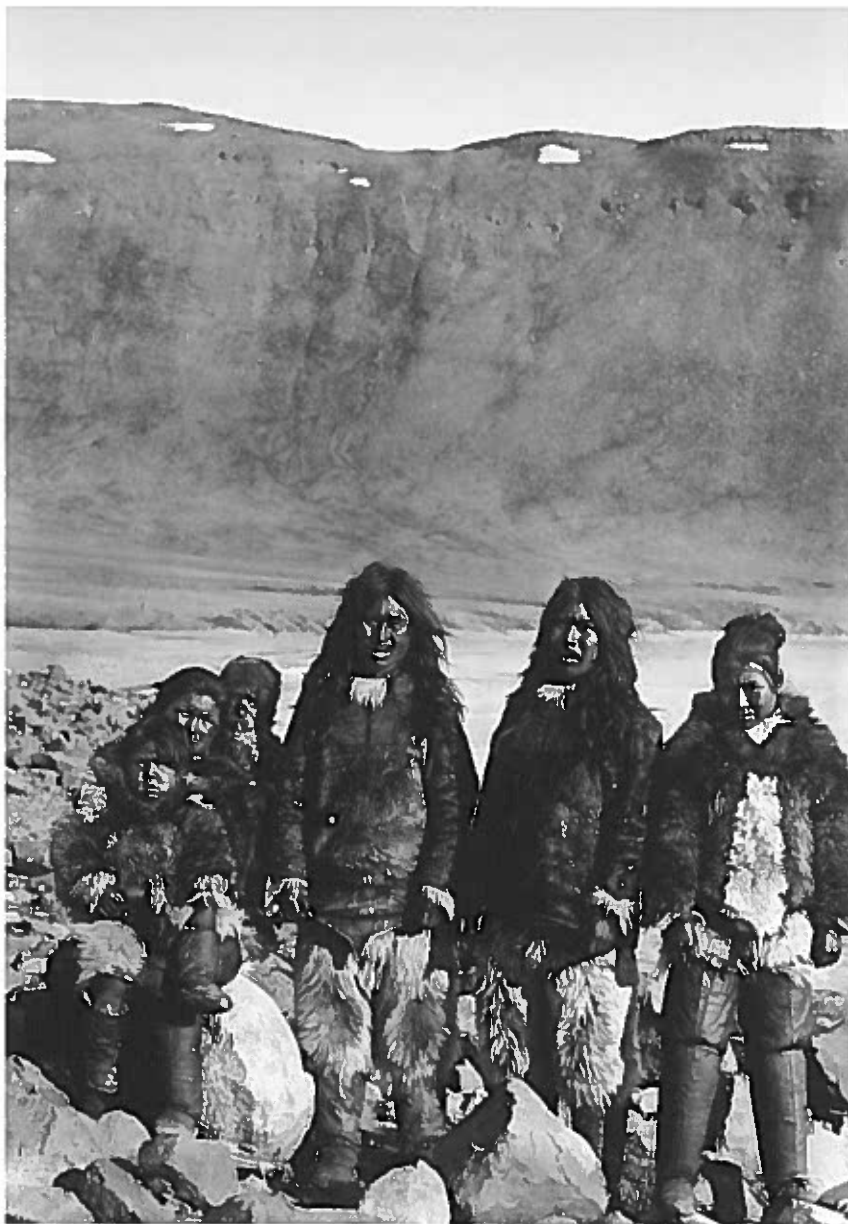
Ammassætterne blev lagt til tørre på klipperne.

Grønlænderne spiste kød fra mange forskellige slags dyr, f.eks. sæler, hvaler, hvalrosser, rensdyr og en gang imellem isbjørne. De spiste også fiske- og fuglekød. Kødet blev for det meste kogt, men når grønlænderne var ude på rejse, spiste de af og til kødet rå. Grønlænderne spiste hverken kartofler, ris eller pasta til, for det fandtes ikke i Grønland dengang.

Når grønlænderne var tørstige, drak de vand. Om sommeren hentede de vandet i elve og søer. Når det var vinter, smeltede de sne eller huggede hul i isen for at få noget at drikke.

I løbet af sommeren samlede kvinderne og børnene tang og forskellige slags bær. En del af det spiste de med det samme, mens resten blev tørret og gemt til vinteren. Både bær og tang gav gode vitaminer. Grønlænderne fik også vitaminer fra nogle små fisk, der hedder ammassætter. De blev fanget om sommeren og blev ligesom bær og tang tørret og gemt til om vinteren.

SUPERMARKED

Tøj fra det nordlige Grønland (Thule).

TØJ

Det meste af det tøj, som grøn-
lænderne gik med, blev syet af
skindene fra de dyr, mændene
fangede. Der var mange for-
skellige slags skind: Ræve-
skind, hareskind, sælskind,
rensdyrskind og isbjørneskind.
Det var kvinderne, som syede
tøjet. De syede anorakker og
bukser af sælskind, rendyr-
skind eller ræveskind.

I Nordgrønland og Østgrøn-
land syede kvinderne bukser
af isbjørneskind til deres
mænd. Isbjørneskind er meget
varmt, og det var vigtigt, at
mændene havde varmt tøj på,
når de skulle ud på jagt. I Syd-
grønland var de fleste bukser
lavet af sælskind eller rendyr-
skind, for der er det ikke så
koldt.

Grønlandernes undertøj var
også lavet af skind. Det meste
undertøj blev syet af sælskind.
Hvis undertøjet skulle være
rigtigt varmt, blev det syet af
fugleskind. Kvinderne syede
også babytøj af fugleskind, og
dunene gjorde, at det var me-
get blødt.

På fødderne havde grøn-
lænderne støvler, som på grøn-
landsk kaldes kamikker.

Kamikkerne blev lavet af sælskind, fordi sælskind er meget stærkt. For at gøre kamikkerne varme og for at gå mere blødt, lavede grønlænderne såler af hø til at lægge ned i kamikkerne. Strømper blev syet af skind fra rensdyr, sæler eller harer.

REDSKABER

Mændene lavede selv de redskaber, de skulle bruge: Knive, økser, bor og redskaber til jagt.

De lavede også gryder, skeer, lamper og de redskaber, deres koner skulle bruge til at sy med. Redskaberne blev lavet af tænder fra hvalrosser og narhvaler eller knogler fra sæler, rensdyr og hvaler. Til nogle redskaber brugte mændene træ og jern.

Der vokser ikke træer i Grønland, så grønlænderne brugte træ, der drev i land fra andre lande. De kunne også bruge træ fra skibe, som var forlist ud for Grønlands kyster. Nogle steder i Grønland var der butikker, hvor grønlænderne kunne købe både træ og jern.

Fisk og kød blev hængt til tørre på høje træstativer, hvor hundene ikke kunne nå det. Her kom kajakken også op efter endt brug.

FAMILIEN

I 1800-tallet lavede kvinder og mænd forskelligt arbejde. Mændene gik på jagt, og kvinderne passede hus og børn. Børnene skulle lære de ting, deres forældre lavede. Pigerne lærte af deres mødre og drengene af deres fædre.

En fanger på jagt efter sæler.

MÆND

Mandens vigtigste job var at skaffe mad til sin familie. Han var fanger og gik på jagt efter sæler, hvaler og hvalrosser. Manden fangede også fugle og andre dyr som f.eks. ræve. Om sommeren tog han sammen med de andre mænd på rensdyrjagt.

Sæler var de dyr, manden fangede flest af. Der var mange forskellige måder at fange dem på. Om vinteren tog manden ofte på åndehulsfangst. Han tog ud på havisen for at finde et åndehul fra en sæl. Sæler svømmer rundt under isen om vinteren, men en gang imellem skal de op for at trække vejret. Det gør de gennem et hul i isen. Manden satte sig ved sådan et hul og ventede på, at sælen skulle komme op for at trække vejret. Han kunne sidde en hel dag på isen og vente. Hvis han var heldig, kom der en sæl op for at trække vejret, og så stødte han sin harpun i den. Harpunen var mandens vigtigste fangstredskab.

Om foråret ligger sælerne og soler sig på isen. Når fangeren skulle på jagt efter dem, tog han en sælskindspels på. Så kravlede han langsomt hen mod en sæl med sin harpun i hånden, mens han forsøgte at lave de samme bevægelser som sælen. På den måde kunne han komme tæt nok på sælen til at ramme den, når han kastede sin harpun.

Når havet ikke var dækket af is, tog manden af sted i sin kajak for at fange sæler. Det kunne godt være farligt. Der var mange mænd, der druknede, når de var på fangst i deres kajak. Et isfjeld kunne vælte, så kajakken kæntrede, eller det kunne blive stormvejr.

Det var mandens opgave at oplære sine sønner til at blive dygtige fangere. Han skulle lære dem at sejle kajak og kaste med harpun, så de kunne fange mange dyr, når de blev voksne. Det var vigtigt, at de blev dygtige fangere, så de en gang kunne forsørge deres egen familie.

KVINDER

Kvinderne gik hjemme på bopladsen og tog sig af børnene, lavede mad og syede tøj.

Når manden kom hjem med en sæl eller et andet dyr, han havde fanget, tog kvinden over. Først sprættede hun sælen op med sin ulu. En ulu er en speciel kniv, som kvinderne brugte. Kvinden tog indvolde ud af sælen. Tarmene blev rensed og brugt til at sy anorakker og vinduer af.

Fedt fra sælen blev brugt til at gnide ind i det skind, der skulle bruges til at lave konebåde og kajaker af. Når skindet blev gnedet ind i fedt, blev det mere vandtæt. Sælens fedt blev også brugt som brændsel i lamper.

Det meste af kødet fra sælen blev kogt og spist med det samme, men noget blev tørret og gemt til forråd.

Skindet fra sælen blev rensed og tørret. Bagefter syede kvinden tøj og kamikker af det.

Kvinderne brugte deres ulu til blandt andet at rense sælskind.

Den tråd, kvinderne brugte til at sy med, var lavet af sener fra rensdyr og hvaler.

Om sommeren fiskede kvinderne sammen med deres børn. Kvinderne og børnene samlede også bær, tang, muslinger og fugleæg.

Når manden kom hjem fra jagt, blev hans tøj hængt til tørre. Det var vigtigt, at manden havde tørt tøj at tage på næste dag, når han skulle på jagt igen. Hvis der var kommet huller i tøjet, reparerede kvinden det.

Drenge der leger kajak.

BØRN

I løbet af 1800-tallet begyndte de fleste grønlandske børn at gå i skole. Samtidig skulle de hjælpe deres forældre med mange forskellige ting, og de skulle lære alt det, de voksne kunne.

Drengene skulle lære at kaste med harpun, køre hundeslæde og sejle kajak, så de kunne blive dygtige fangere, når de blev store. Det var vigtigt, at drengene blev dygtige til at gå på jagt, og det var en stor dag, når en dreng havde fanget sin første sæl. Så holdt hele familien en fest, hvor alle skulle smage en bid af drengens sæl.

En dreng, der har fanget en sæl.

Pigerne skulle lære at flænse sæler og andre dyr og sy tøj af deres skind. Det var vigtigt, at pigerne blev gode til at sy varmt tøj, så de kunne sy tøj til sig selv og deres familier, når de blev voksne. Pigerne skulle også lære at lave mad og passe børn.

Børnene havde også tid til at spille spil og lege. Nogle af de lege, børnene legede, var en efterligning af de ting, de voksne lavede. Drengene efterlignede de voksne fangere, når de legede kajak. Pigerne efterlignede deres mødre, når de lavede mad til deres dukker eller syede en ny anorak til dem. På den måde lærte børnene mange af de ting, de voksne kunne.

Nogen gange lavede børnene selv legetøj, og andre gange lavede de voksne legetøj til deres børn. Drengene havde små hundslæder lavet af træ eller sælknogler, der var bundet sammen. De havde også legetøjskajakker, små harpuner og dyr skåret i træ eller ben.

Pigerne havde dukker, der for det meste var lavet af træ og skind. De havde også forskellige køkkenting, så de kunne lege, at de lavede mad til deres dukker.

Helt små børn sad på ryggen af deres mor inde under hendes anorak. De kunne lige kikke ud

De helt små børn blev båret på ryggen af deres mor.

over hendes skulder. Når børnene blev større, kunne de kravle rundt og lege med de andre børn. De større søskende blev tit sat til at se efter de mindste.

HVORDAN BOEDE GRØNLÆNDERNE?

I 1800-tallet var der stor forskel på, hvordan grønlænderne boede om sommeren og om vinteren. Hele vinteren boede familien på samme sted, men om sommeren rejste de rundt med telte for at samle mad til vinteren og møde andre mennesker.

Huse lavet af tørv og sten.

VINTERLIV

Om vinteren boede de fleste grønlændere i huse, der var lavet af tørv og sten. Vinduerne var lavet af sammensyede sæltarme.

Indgangen til huset var ikke en almindelig dør, men en lang gang, der blev kaldt en husgang. Folk måtte kravle igennem gangen for at komme ind i huset. Som du sikkert ved, stiger varm luft opad, og kold luft går nedad. Derfor lå gangen lavere end husets gulv, for så blev den varme luft inde i huset.

Husets beboere måtte kravle gennem husgangen for at komme ind i huset. Langs den ene væg var der sovebrikse: En til hver familie der boede i huset. I et vinterhus boede der for det meste mere end én familie.

Ved hver briks var der en spæklampe. Lampen bestod af en skål lavet af fedtsten. I skålen var der smeltet spæk fra hvaler eller sæler, og som væge brugte grønlænderne mos.

Over spæklampen hang en gryde, der også var lavet af fedt-

To mænd bygger et snehus ved at lægge blokke af sne oven på hinanden.

sten. I den kogte kvinderne det meste af den mad, familien spiste.

Om vinteren var det vigtigt at bo flere familier sammen, for det var nemmere at holde varmen, når der var mange mennesker i samme hus. Når der boede mange familier sammen, var der også flere mænd til at gå på jagt. Det var nødvendigt, fordi det var svært at fange dyr nok om vinteren, især hvis det var dårligt vejr. Alle i huset deltes om maden, så hvis en af fangerne havde været uheldig ikke at fange noget, fik hans familie mad af de andre familier.

Næsten alt, hvad folk lavede om vinteren, foregik inde i huset. Mændene var udenfor, når de skulle på jagt, og børnene og kvinderne gik udenfor, når de skulle hente vand. Ellers var familierne indenfor næsten hele tiden. Mændene og de store drenge lavede redskaber og våben, og nogle gange lavede mændene spil og legetøj til deres børn. Kvinderne og de store piger brugte meget tid på at sy. Både børn og voksne sang eller fortalte hinanden historier, mens de arbejdede. Mændene fortalte om alle de mange farlige fangster, de havde været på. Bedsteforældrene fortalte historier for børnene

om, hvordan de skulle opføre sig, hvis det skulle gå dem godt, når de blev voksne.

Både børn og voksne spillede spil og legede forskellige lege inde i huset. En af legene var at lave figurer med fingrene på en snor, der var bundet sammen i enderne. Du kender sikkert legen; man kan enten selv lave mønstre eller skiftes til at tage snoren af hinandens fingre. Grønlænderne lavede ofte figurer, der tog lang tid.

I det nordlige Grønland brugte folk snehuse, når de skulle overnatte på rejser eller fangstture om vinteren.

To personer kunne bygge et snehus på et par timer. De brugte knive med brede blade af ben eller tand til at skære blokke ud i sneen. Blokkene blev lagt i ring oven på hinanden, og nogle gange lavede grønslænderne et vindue af et stykke klart is.

Ligesom i tørvehuset var indgangen en lang gang, der lå lavere end huset. På den måde kunne grønslænderne holde på varmen inde i snehuset.

På grund af varmen fra menneskekroppene var der så varmt inde i snehuset, at loftet begyndte at smelte. Derfor kunne grønslænderne kun bo nogle få dage i et snehus, så måtte de bygge et nyt eller flytte videre.

Både børn og voksne lavede mønstre med snore, der var bundet sammen i enderne.

Stængerne til sommerteltet blev lavet af træ.

Over stængerne blev lagt sammensyede skind fra rensdyr eller sæler.

SOMMERLIV

Om foråret flyttede alle familierne væk fra vinterhuset og ud til forskellige sommerbopladser. På sommerbopladserne boede folk i telte. Der boede kun én familie i hvert telt.

Sommerteltets stænger var lavet af træ, og over stængerne lå sammensyede skind fra rensdyr eller sæler. Skindene blev holdt fast til jorden ved hjælp af sten. Teltet var let at rejse og pakke sammen igen, når grønlænderne rejste videre.

Grønlænderne flyttede flere gange i løbet af sommeren. Dyrene opholder sig ikke samme sted hele året, så familierne måtte rejse derhen, hvor der var flest dyr og fisk, de kunne fange.

Om foråret var der mange sæler og hvaler langs kysterne, så folk bosatte sig dér et stykke tid for at gå på jagt. Senere på sommeren rejste familierne ind i fjordene for at fange rener og fugle, fiske og plukke bær.

Det var vigtigt i løbet af sommeren at samle et forråd af kød, fisk og bær, som kunne gemmes til vinteren. Kød, fisk og bær blev tørret, så det kunne holde sig hele vinteren, for det kunne være svært at skaffe mad nok om vinteren, hvis vejret var dårligt. Så kunne mændene nemlig ikke komme ud på jagt.

Når grønlænderne rejste rundt om sommeren, mødte de andre mennesker end dem, de havde boet sammen med hele vinteren. Så blev der afholdt fester og konkurrencer. De fleste konkurrencer gik ud på at vise sin styrke. Nogle gange spillede mændene bold med et helt sælskind stoppet ud med sten, sand eller jord.

Når der var fest, sang og dansede folk, og der blev spist en masse mad. Folk fortalte også hinanden historier om, hvad der var sket i løbet af vinteren.

Familierne byttede forskellige ting med hinanden, når de mødtes. De byttede f.eks. fedtsten, narhvaltænder og skind. Måske byttede én familie et stykke fedtsten til en narhvaltand.

Hvis to mænd var blevet uenige, kunne de afgøre deres uenighed under en af sommerens fester. De to mænd holdt noget, der kaldes en sangkamp. Sangkampen gik ud på at ydmyge sin modstander. Mændene havde hver en tromme og skiftedes til at tromme og synge. Det gjaldt om at synge noget, der kunne gøre den anden flov og ked af det. Den, der blev mest til grin, havde tabt. Når sangkampen var ovre, var de to mænd for det meste gode venner igen, men nogle gange hjalp sangkampene ikke. Så blev mændene så sure på hinanden, at de forsøgte at slå hinanden ihjel.

Af og til lavede mændene sangkampe for sjov og for at underholde de andre på bopladsen.

Sangkamp.

TRANSPORT MED BÅI

Grønlænderne har altid været meget afhængige af vejret, når de skulle fra et sted til et andet. Over det meste af Grønland fryser fjordene og havet til om vinteren. I 1800-tallet brugte grønlænderne hundeslæde, når de skulle på fangst om vinteren, og om sommeren brugte de både.

Oven på kajakken havde fangeren de redskaber, han skulle bruge, når han skulle på fangst.

KAJAKKEN

Kajakken var bygget, så den passede nøjagtigt til den mand, der ejede den. Skelettet blev lavet af træ, og uden på syede kvinderne et betræk af sælskind, der sad helt stramt omkring skelettet. Inden skindene blev syet fast om skelettet, blev hårene skrabet af, og skindene blev smurt godt ind i fedt for at blive helt vandtætte.

Når fangeren skulle ud at sejle, tog han sin kajakpels på. Den var ligesom kajakken syet af sælskind, hvor hårene var skrabet af. Pelsen kunne snøres tæt sammen om det hul, hvor manden sad, og om mandens håndled og ansigt. På den måde blev manden til ét med sin kajak, og hvis han væltede, fik han ikke vand i kajakken. Hvis det var sket, ville der have været stor risiko for, at manden var druknet eller frosset ihjel i det kolde vand.

Oven på kajakken havde fangeren de redskaber, han skulle bruge, når han skulle på fangst. Det vigtigste redskab var harpunen; den brugte fangeren, når han fangede sæler,

OG SLÆDE

Kvinderne roede i konebåde, og mændene roede i kajakker.

hvalrosser eller mindre hvaler. Fangeren skulle være meget dygtig til at kaste og ramme med sin harpun. Ramte han ved siden af, ville sælen opdage ham, når harpunen ramte vandet, og så kunne den nå at flygte. Harpunen var cirka to meter lang. Skaftet var lavet af

træ og ben, og spidsen var af metal.

Når fangeren havde fået fat i sælen, bandt han den fast til kajakken. For at sælen kunne flyde, bandt fangeren en slags ballon fast til den. Ballonen var lavet af mavesækken eller blæren fra en hvalros.

KONEBÅDEN

Konebåden var ligesom kajakken lavet af træ og sælskind. Den blev brugt, når grønlænderne skulle til og fra sommerbopladsen. Alle ejendele – tøj, madforråd, redskaber og hunde – blev lagt ned i konebåden.

Børnene blev også sat ned i båden, og så roede kvinderne afsted mod sommerbopladsen. Mændene og de drenge, der var store nok til at have en kajak, sejlede ved siden af.

Konebåden blev også brugt til hvalfangst. Så tog bopladsens mænd af sted, mens kvinderne fulgte fangsten inde fra land. Kvinderne havde skindstumper, nål og tråd klar, og hvis der gik hul på båden, var det deres job hurtigt at reparere den.

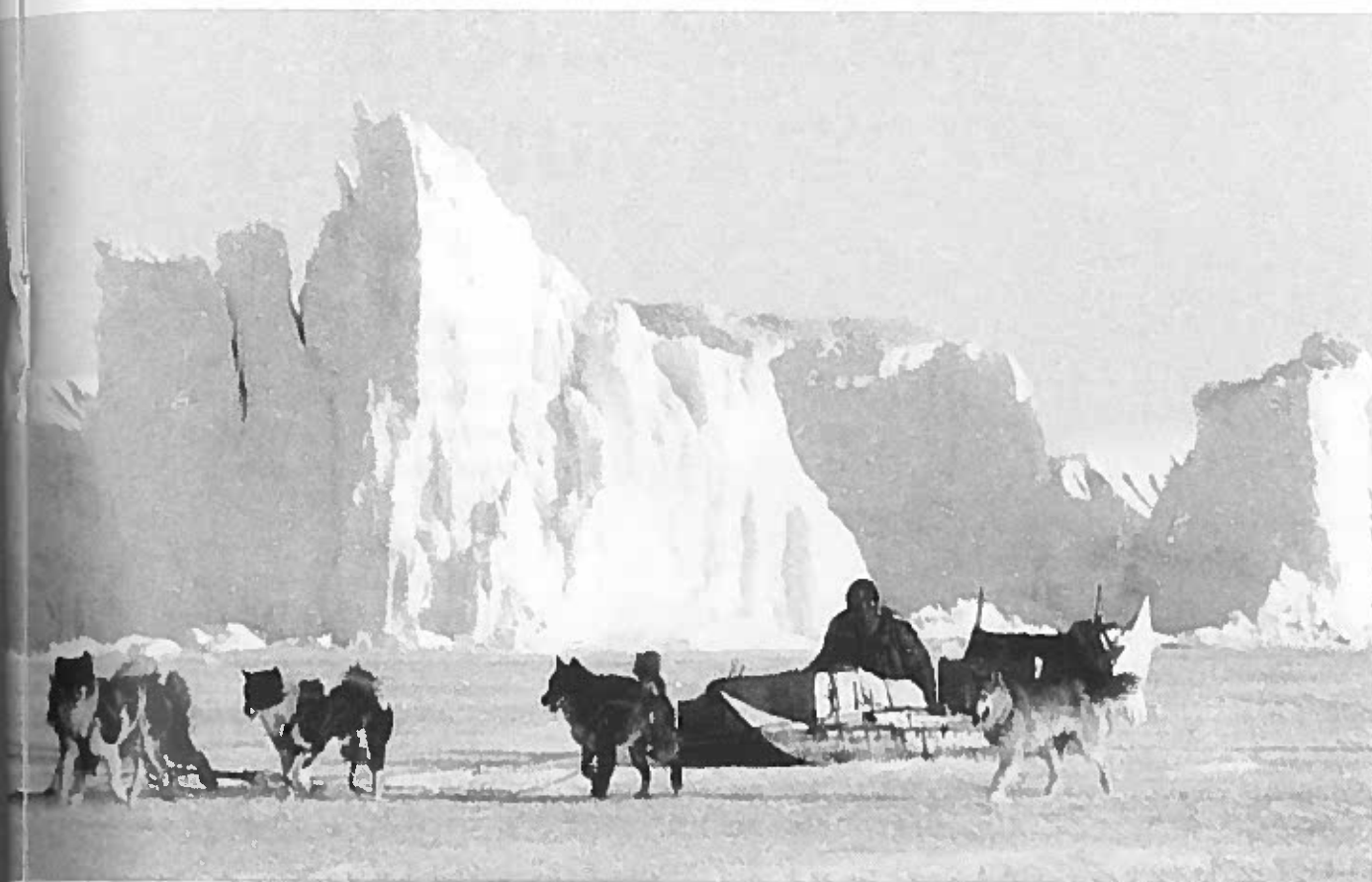
Det var farligt at være på hvalfangst, for hvalen kunne let vælte en eller flere af konebådene. Fangerne kastede deres harpuner mod hvalen. Når hvalen var blevet såret af de første harpuner, drev fangerne hvalen ind på lavt vand, før de slog den ihjel. Så begyndte fangerne at flænse hvalen, og kød og spæk blev delt mellem de fangere, der havde været med til at fange hvalen.

Hundeslæde

HUNDESLÆDEN

I det meste af Grønland var hundeslæden det vigtigste transportmiddel om vinteren, når fjordene og havet var dækket af is og sne. Grønlænderne i det sydvestlige Grønland kunne ikke bruge hundeslæde, fordi havet dér ikke fryser til om vinteren. Til gengæld kunne de sejle hele året. I resten af Grønland brugte fangerne hundeslæden, når de tog på fangst om foråret og om vinteren.

Hundeslæden var lavet af træ, der var bundet sammen med remme af sælskind. Fordi slæden var bundet sammen med remme, kunne den give sig. Det var praktisk, for ellers ville den knække, når fangeren kørte hen over ujævn is. Under mederne brugte grønlænderne skinner af ben, mos eller is for at få slæden til at glide bedre.

En hundeslæde blev trukket af fire til tyve hunde. Fangeren styrede sine hunde med en pisk

og med bestemte råb. Fangeren havde et råb, der betød højre, et der betød venstre og et, der betød stop. Han havde også et råb, der betød, at hundene skulle sætte farten op, og et der betød, at de skulle sprede sig. Det var vigtigt, at fangeren kunne få hundene til at sprede sig, hvis slæden skulle køre over tynd is, for så var det nødvendigt, at hundenes vægt blev fordelt. Hvis slæden gik igenem isen, kunne hundene som regel trække den op igen.

Fangeren kunne også bruge pisken til at fortælle hundene, hvilken vej de skulle dreje. Han slog sjældent hundene, men slog med pisken i luften ved siden af dem. I et hundespand var der altid en førerhund. Det var den stærkeste hund i hundespandet, og den sørgede for at holde de andre hunde på plads.

ÅNDEMANERE OG AMULETTER

Åndemaneren brugte en tromme, når han skulle kalde på sine hjælpeånder.

I løbet af 1800-tallet blev de fleste grønlandere i det vestlige Grønland kristne og begyndte at tro på Gud. Grønlanderne i det nordlige og østlige Grønland troede stadig på ånder og åndemanere. En åndemaner var en mand eller en kvinde, der havde særlige evner. Hvis folk blev syge, troede de, at det var fordi, nogen havde stjålet deres sjæl, og så måtte de gå til en åndemaner for at få hjælp. Åndemaneren kunne sammen med sine hjælpeånder finde den syges sjæl og bringe den tilbage.

Åndemaneren skulle også hjælpe, når der ikke var nogen dyr at fange. Grønlanderne troede, at der nede på havets bund sad en kvinde, som bestemte over de dyr, der levede i havet. Kvinden kaldte de for Havets Mor. Når menneskene ikke opførte sig ordentlig, satte alle problemerne sig som snavs og lus i hendes hår. Når det skete, blev hun sur og lukkede alle dyrene inde i sit hus, så menneskene sultede. Derfor måtte åndemaneren rejse ned til Havets Mor for at rede hen-

des hår og gøre hende glad igen. Så ville kvinden lade dyrene komme ud af sit hus, og grønlænderne kunne få noget at spise igen.

Grønlænderne troede, at der sad en mand oppe i månen og bestemte over vejret. Nogle gange snittede han i en hvalrostand, og så blev det snevejr. Hvis det om vinteren ikke havde sneet længe, kunne grønlænderne ikke komme ud på fangst med deres hundeslæder. Så måtte åndemaneren rejse op til månemanden for at bede ham om at lave snevejr.

Grønlænderne havde amuletter, der skulle beskytte dem mod alt ondt og gøre dem dygtige til forskellige ting. Nogle amuletter skulle hjælpe fangeren til at få en god jagt. Der var også amuletter, der skulle hjælpe mod sygdom. Amuletter kunne være fugleklør, isbjørnetænder, harepoter, skindstykker eller andre dele fra dyr, sten eller planter.

Amuletterne blev syet fast på tøjet, eller også bar folk dem i

Nogle mænd bar amuletter i en rem over brystet.

en rem over brystet. Nogle gange havde mændene amuletter i kajakken, fordi de troede, at det kunne hjælpe dem, så de ikke kæntrede.

Det var mest mændene, der havde amuletter, fordi det var dem, der levede det farligste liv.

En dreng fik sine første amuletter, allerede når han blev født. Nogle piger fik også amuletter, når de blev født. Det var fordi, grønlænderne troede, at amuletter kunne gøre, at piger-

ne fødte stærke drengebørn, når de blev voksne.

Ligesom grønlænderne havde amuletter, der kunne bringe lykke, havde de også noget, der kunne bringe ulykke. Hvis en mand var blevet uvenner med en anden mand og ville hævne sig på ham, kunne han lave en tupilak. En tupilak ville bringe ulykke over den, han var sur på, og prøve at slå ham ihjel.

En tupilak blev lavet af dele

Tupilak.

fra døde dyr og døde mennesker: Knogler, fingre, hår, øjne, skind eller andet. Når en mand havde lavet en tupilak, sang han en tryllevis for den, og så troede han, den blev levende. Derefter sendte manden tupilakken af sted efter den, han ville hævne sig på. Det var farligt at lave en tupilak, for den kunne vende tilbage til den mand, der havde lavet den. Det skete, hvis den anden mand havde så stærke amuletter, at tupilakken ikke kunne slå ham ihjel. Så blev den sur og vendte tilbage til den mand, der havde lavet den, for i stedet for at slå ham ihjel.

Hvis det gik en mand dårligt, troede han måske, det var fordi, der var en tupilak efter

ham. Så kunne han bede en åndemaner om hjælp. Hvis åndemaneren kunne finde den, der havde lavet tupilakken, mistede den sin kraft.

Hvis en fanger druknede i sin kajak, troede hans familie, at det var fordi, en tupilak havde væltet hans kajak. Så kunne det ske, at familien besluttede at tage hævn og lave en tupilak til at sende efter den mand, der havde fået fangeren til at drukne.

Noget af det værste, der kunne ske for en grønlander, var at blive gjort til grin af de andre på bopladsen. Det kunne blandt andet ske, hvis den samme mand havde tabt mange sangkampe. Den mand, der

var blevet gjort til grin, gik nogle gange væk fra bopladsen og ud i fjeldene for at bo. Manden kunne ikke leve særligt længe alene i fjeldet. Når han døde, blev han til en ånd, som kunne vende tilbage til bopladsen for at hævne sig på dem, der havde gjort ham til grin.

Grønlanderne troede, at et menneske havde mange sjæle. Hver del af kroppen havde en sjæl, men når et menneske døde, samledes alle sjælene og forlod kroppen. Sjælene kunne ikke dø, men svævede rundt, indtil der var et nyt menneske, de kunne bo i. Når et nyfødt barn fik sit navn, smuttede sjælene ind i kroppen og gav barnet liv.

LIVET I GRØNLAND I DAG

Nu har du læst lidt om livet i Grønland i 1800-tallet. Livet dengang var meget anderledes end i dag.

Parabol.

I dag minder livet i Grønland på mange måder om livet i Danmark, men der er også mange forskelle. Grønland ser anderledes ud end Danmark. Naturen er anderledes, og byerne ser heller ikke ud som danske byer. Til gengæld går grønlænderne i det samme tøj som danskere, og både børn og voksne laver mange af de samme ting som børn og voksne i Danmark. Grønlænderne har også mange af de samme ting, som vi har, f.eks. fjernsyn, computer og biler.

I dag bor de fleste grønlændere i byer, men nogle bor i bygder. Der bor ikke så mange mennesker i en bygd som i en by. I nogle bygder bor der kun 30 mennesker, men i de største bor der 500. Byerne har både huse af træ og mursten og højhuse af beton, men i bygderne er der ingen højhuse.

I byerne er der både busser og biler, men der er ingen veje mellem byerne, så når folk skal fra en by til en anden, er de nødt til at sejle eller flyve.

Børn i Grønland går i skole og lærer de samme ting som børn i Danmark, men de lærer også at læse og skrive grønlandsk. Når børn i Grønland har fri-kvarter, og når de har fri, leger de mange af de samme lege som børn i Danmark. De går i det samme slags tøj, spiller computerspil og ser fjernsyn.

Når grønlænderne har fri, laver de mange af de samme ting som folk i Danmark, de tager på udflugt, går på besøg hos hinanden, spiller fodbold og fisker. Mange grønlændere kan godt lide at gå på jagt, når de har fri fra arbejde.

Børnenes forældre arbejder på kontor, fabrik eller i forretning. De kan også være lærere, håndværkere eller fiskere.

Nogle mænd er fangere, men de går ikke på jagt på samme måde som for 100 år siden. I dag har fangerne geværer i stedet for harpuner, og næsten alle sejler i motorbåd i stedet for i kajak. Det meste af det, mændene fanger, sælger de til andre mennesker, men noget gemmer de til deres egne familier.

I det sydlige Grønland er nogle familier fåreholdere. For at fårene kan få nok at spise om vinteren, er fåreholderne nødt til at dyrke foder til dem i løbet af sommeren.

Selv om mange grønlændere kan lide at gå på jagt, køber de det meste af det, de spiser, i supermarkeder og andre butikker. Familierne spiser både flæsketeg og frikadeller, men de spiser også sælkød, hvalkød og mange andre slags

kød. Grønlænderne spiser også kartofler, ris, pasta og forskellige slags frugt og grøntsager.

Som du kan se på billederne, minder livet i Grønland i dag på mange måder om livet i Danmark. På billederne kan du sikkert finde noget, som ligner det, du kender, og noget, som er helt anderledes.

Prøv at snakke med dine klassekammerater om det, du genkender, og det, som er helt anderledes.

Børn i skole.

Børn og voksne i bygden Eqalugaarsuit.

Børn leger i bygden Igaliku. Her bor der cirka 40 mennesker.

Nogle børn spiller fodbold i deres fritid. Her er der fodboldkamp i byen Qaqortoq.

Drenge der fisker i en elv.

Huse i byen Narsaq.

Nogle bygder ligger meget øde. I bygden Nuussuaq ved Upernavik kommer tandlægen flyvende med helikopter, når børn og voksne skal have undersøgt deres tænder.

Folk venter på færgen i Narsaq.

Mange af færgerne i Grønland er ikke særlig store.

I de fleste bygder er husene lavet af træ og malet i forskellige farver. Igaliku.

Byen Qaqortoq i det sydlige Grønland har cirka 3.500 indbyggere.

Nogle af de skibe, der sejler ved Grønland, er så store, at der kan være containere ombord. Bilerne på kajen venter på de passagerer, der er med færgen.

En fåreholder er i gang med at høste græs, som hans får kan spise om vinteren.

En fanger er ved at sælge sælkød på havnen i byen Qaqortoq.

Grønlanderne køber meget af det, de spiser, i supermarkeder.

HVIS DU VIL VIDE MERE OM GRØNLAND

Hvis du vil vide mere om Grønland, kan du finde mange bøger på biblioteket. Du kan også gå på internettet og finde nogle af de hjemmesider, der står her nedenunder. Her kan du finde billeder og tekster, som handler om livet i Grønland både i dag og i 1800-tallet.

"Eskimoiske Skatte":

<http://www.natmus.dk/skatkamre/>

Kunst og magi:

<http://www.natmus.dk/pp/saer/kunstogmagi>

Grønland i det 20. Århundrede:

<http://www.natmus.dk/born/groelit.htm>

Grønlands Guide:

<http://www.greenland-guide.dk/>

Grønland og Polarområderne:

<http://www.natmus.dk/born/findgroe.htm>

Lær IT, Grønland i det 20. Århundrede:

<http://www.laer-it.dk/fag/his/eks/museer/gronl9.htm>

"Fangerliv i Grønland"
henvender sig hovedsa-
geligt til folkeskolens 4.
klassetrin. Materialet
kan bruges i undervis-
ningen som led i et em-
ne om Grønland og
som oplæg til et besøg i
Nationalmuseets Eski-
moiske Samling.

ISBN: 87-87902-81-8